

Samorząd uczniowski, czyli szkoła działania

Michał TRAGARZ

Poza reprezentowaniem uczniów, dbaniem o ich prawa i umożliwianiem większej liczbie osób współdecydowania o szkolnych sprawach, samorząd uczniowski pełni jeszcze jedną ważną rolę. Jest to umożliwianie uczniom realizacji własnych pomysłów związanych z uatrakcyjnieniem i organizacją szkolnego życia.

Prawo do działania

Rola ta wiąże się z prawem samorządu uczniowskiego (na podstawie art. 55 ustawy o systemie oświaty) do składania radzie szkoły, radzie pedagogicznej i dyrektorowi wniosków i opinii w kwestiach związanych z realizacją następujących praw:

- prawo do organizacji życia szkolnego, umożliwiające zachowanie właściwych proporcji między wysiłkiem szkolnym a możliwością rozwijania i zaspokajania własnych zainteresowań,
- prawo do redagowania i wydawania gazety szkolnej,
- prawo do działalności kulturalnej, oświatowej, sportowej oraz rozrywkowej zgodnie z własnymi potrzebami i możliwościami organizacyjnymi, w porozumieniu z dyrektorem.

Większość samorządów uczniowskich w jakimś stopniu korzysta z tego prawa, organizując szkolne uroczystości, imprezy itp. Bardzo często od tego, jaka jest jakość tych wydarzeń i ich dostosowanie do potrzeb i zainteresowań uczniów, zależy to, jak będzie oceniana działalność władz samorządu uczniowskiego i samorząd jako całość.

Jeśli wśród tych aktywności dominują nudne szkolne akademie z okazji różnych uroczystości lub mało zróżnicowane dyskoteki, niewielką jest szansa, że aktywność samorządu będzie wysoko oceniana i wiele osób włączy się w jego działania lub weźmie udział w wyborach do władz.

Dobre działanie samorządu uczniowskiego

Jakie kryteria muszą być spełnione, żeby działanie samorządu uczniowskiego można było uznać za dobre? Jest ono takie, jeśli samorząd:

- jest odpowiedzią na prawdziwe potrzeby uczniów szkoły,
- wykorzystuje zasoby dostępne w społeczności szkolnej (np. talenty i zainteresowania uczniów lub infrastrukturę szkolną),

- pozwala realizującym je osobom wykazać się kreatywnością, nie narzuca niczego z góry,
- zostawia realizatorom wolną rękę w sferze organizacji,
- aktywizuje możliwie dużą liczbę uczniów,
- działa zgodnie z zasadami realizacji projektów.

Dlaczego warto?

Działanie w sposób, który spełnia kryteria dobrej praktyki, wymagać będzie od opiekuna i uczniów więcej wysiłku – zarówno na etapie przygotowań, jak i realizacji. Zachęcamy jednak do podjęcia tego trudu ze względu na liczne korzyści, jakie wynikają z realizowania działań samorządu:

- działania są realizowane przez uczniów dla uczniów, co wzmacnia poczucie identyfikacji uczniów z ich samorządem i szkołą,
- rozpoznanie potrzeb i zasobów przed rozpoczęciem działań zmniejsza ryzyko niepowodzeń, poświęcenia czasu i pracy na aktywności, które albo nie będą dla uczniów interesujące, albo trzeba będzie przerwać ich realizację ze względu na brak czasu, umiejętności lub zasobów materialnych,
- uczniowie, poprzez działanie, zdobywają praktyczne umiejętności przygotowywania i realizacji projektów, przydatne w wielu aspektach życia,
- większe poczucie autorstwa działań samorządu uczniowskiego wzmacnia poczucie wpływu na swoje otoczenie, co jest podstawą rozwoju postawy obywatelskiej i odpowiedzialności za dobro wspólne,
- życie szkolne staje się bardziej barwne, urozmaicone i atrakcyjne – zarówno dla uczniów, jak i nauczycieli!

Co robić?

Zaczynamy od rozpoznania potrzeb i zasobów. Ten etap jest podstawą do przygotowania planu pracy samorządu na całą kadencję, dlatego warto zrealizować go na samym początku, po ukonstytuowaniu się nowo wybranych władz.

Czym są potrzeby i zasoby?

Potrzeby – zainteresowania i problemy uczniów; wszystko to, czym chcą i lubią się zajmować, oraz to, czego im w szkole brakuje, lub co, ich zdaniem, powinno ulec zmianie.

Zasoby – wszystko to, co można wykorzystać do realizacji projektu. To umiejętności uczniów, ich czas, gotowość do zaangażowania się w działanie, wsparcie grona pedagogicznego, rodziców oraz dyrekcji, zasoby materialne szkoły.

Narzędzia rozpoznawania potrzeb i zasobów

Często wydaje nam się, że potrzeby i zasoby widać na pierwszy rzut oka i każdy doskonale je zna. Zachęcamy jednak do tego, by przyjrzeć się im w sposób bardziej usystematyzowany. Dzięki temu może okazać się, na przykład, że poszczególne grupy uczniów inaczej definiują swoje potrzeby. Jedni będą proponowali „więcej dobrej fantastyki w szkolnej bibliotece”, inni „możliwość korzystania z pracowni komputerowej”, jeszcze inni „stworzenie uczniowskiego punktu xero”.

Najbardziej popularne narzędzia służące rozpoznawaniu potrzeb i zasobów, to wywiad i ankieta. Można też wykorzystać już dostępne dane (szkolne dane urzędowe, fora internetowe, strony szkół czy klas na portalach społecznościowych), obserwację, fotografię. Zachęcamy do eksploatacji tego bogatego obszaru w celu dobrego przygotowania narzędzi, co jest kluczem do zdobycia użytecznych informacji. Polecamy publikację „Diagnoza potrzeb młodzieży w środowisku lokalnym”, której zalecenia bardzo dobrze można przenieść również na środowisko szkolne. Jest ona bezpłatnie dostępna w Internecie: http://www.rownacszanse.pl/books/3769_Diagnoza_potrzeb_mlodziesty.pdf

Zadanie praktyczne – pomysł na nietypowe zdobywanie informacji

Mapa szkoły widziana oczami młodych

Zachęć uczniów do przeprowadzenia badania, dzięki któremu dowiedzą się, jakie miejsca w szkole są ważne dla młodych ludzi, i odkryją, które szkolne punkty są uznawane przez uczniów za nieatrakcyjne.

Dlaczego warto:

- dowiesz się, które miejsca są wyjątkowo lubiane przez uczniów i gdzie można organizować różnego rodzaju wydarzenia i akcje,
- odkryjesz, o które miejsca w szkole należy szczególnie zadbać, aby zmienić stosunek młodych ludzi do nich,
- sprawdzisz, w których punktach najlepiej umieszczać informacje tak, aby dotarły one do całej społeczności uczniowskiej.

Grupa badana: trzy lub więcej losowo wybrane klasy w szkole (pomóż uczniom wylosować klasy: wypisz na kartkach nazwy klas, kartki wrzuć do jednego pojemnika, aby z niego wyjąć określoną liczbę karteczek).

Potrzebne materiały: kartki i duże arkusze z wydrukowanym planem szkoły, flamastry.

Realizacja

W wylosowanych klasach przedstawiciele samorządów klasowych (np. na godzinie wychowawczej) proszą uczniów o zaznaczenie na planie szkoły miejsc:

- w których najbardziej lubią się spotykać,
- w których najbardziej lubią rozmawiać,
- w których mogą rozwijać swoje zainteresowania,

- w których najczęściej czerpią informacje o tym, co się dzieje w szkole,
- które są według nich nieatrakcyjne, zaniebane.

Przedstawiciele samorządów klasowych zbierają wypełnione przez klasę plany i nanoszą odpowiedzi na jeden duży arkusz z planem szkoły.

Ważne: Zadbaj o to, aby każdy uczeń samodzielnie uzupełnił swoją mapę szkoły. Dlaczego? Ponieważ tylko wtedy wyniki badania pozwolą grupie na wyciągnięcie trafnych wniosków i zaplanowanie takiego działania, które będzie użyteczne dla całej uczniowskiej społeczności.

Analiza

Z każdego samorządu klasowego biorącego udział w badaniu wybierz przedstawiciela. Ta osoba będzie reprezentować samorząd klasowy na wspólnym spotkaniu. Na spotkaniu rozłóż arkusze z planem szkoły, na który wcześniej zostały naniesione odpowiedzi badanych klas. Zastanów się wspólnie z uczniami:

- do jakich działań samorząd może wykorzystać miejsca w szkole najbardziej atrakcyjne dla młodych ludzi?
- jakie działania samorządu mogą zmienić stosunek uczniów do tych miejsc, które są uznawane za nieciekawe lub zaniebane?
- do umieszczania jakich informacji samorząd może wykorzystać te miejsca, w których młodzi ludzie najczęściej sprawdzają wieści ze szkoły?

Przygotowanie planu pracy samorządu uczniowskiego

Opisane wyżej metody zdobywania informacji oraz analiza SWOT to doskonały punkt wyjścia do wypracowania planu pracy władz samorządu. Znając słabe i mocne strony szkoły lub aktywności samorządu oraz potrzeby i zasoby uczniów, łatwiej wypracować plan, którego wykonanie będzie wartościowe i sprawi satysfakcję zarówno realizującym, jak i pozostałym uczniom.

Jak przygotować plan pracy krok po kroku?

Przygotowanie rocznego planu pracy samorządu uczniowskiego warto podzielić na dwa spotkania. W idealnej sytuacji oba te spotkania prowadzą sami uczniowie, a opiekun uczestniczy w nich, oferując swoje wsparcie, jeśli okazuje się to konieczne. Można również wyobrazić sobie kilka pośrednich form, w zależności od doświadczenia uczniów: opiekun może współprowadzić spotkanie razem z przedstawicielem uczniów; opiekun może pomóc uczniom zaplanować przebieg spotkania krok po kroku lub skomentować stworzony przez nich plan. Cały proces może wyglądać tak:

1. Zbierzcie wnioski z diagnozy potrzeb i zasobów, które w jakikolwiek sposób odnoszą się do aktywności samorządu uczniowskiego.
2. Podzielcie wnioski na takie, które mogą zostać przełożone na konkretne działania, i takie, które mówią o rzeczach bardziej ogólnych.
3. Ustalcie, jakie powinny być główne cele działania samorządu uczniowskiego w tym roku szkolnym – w odniesieniu do wniosków z diagnozy.
4. Zastanówcie się wspólnie, jakie działania pomogą wam zrealizować wyznaczone cele. Na początku spisujcie wszystkie pomysły wynikające z „burzy mózgów”, nie odrzucajcie żadnego.

5. Porozmawiajcie chwilę o każdym z pomysłów. Jaki cel lub cele pozwala zrealizować to działanie? Czy wiedza, jaką zdobyliście, prowadząc rozpoznanie potrzeb i zasobów pozwala wam stwierdzić, że jest to działanie potrzebne, interesujące dla uczniów i wykonalne?
6. Pomysły, które przejdą wstępną weryfikację, podzielcie na trzy kategorie: „musi się wydarzyć”, „powinno się wydarzyć”, „może się wydarzyć”.

W pierwszej kategorii powinny się znaleźć pomysły, które odpowiadają na palące, bardzo istotne potrzeby uczniów, a także te, które budzą zainteresowanie większości potencjalnych realizatorów. Na tym można zakończyć pierwsze spotkanie i poddać pomysły ocenie innych uczniów.

W ustalenie, co „powinno się wydarzyć” w szkole, warto włączyć wszystkich uczniów lub przynajmniej przedstawicieli wszystkich klas. Może się to odbyć np. za pomocą internetowej ankiety, w którą wpisane będą wypracowane na podstawie diagnozy pomysły i każdy będzie miał możliwość określenia, jak ważny jest dla niego dany pomysł.

Konsultacje społeczne dotyczące tego, czym powinien zajmować się samorząd, mogą mieć również formę otwartej debaty lub ściennego forum, czyli dostępnego dla wszystkich miejsca (tablicy, plakatu), na którym można zapisywać swoje uwagi dotyczące prezentowanych pomysłów.

Dzięki temu władze samorządu będą miały pewność, że zajmują się realizacją planów, które postrzegane są jako istotne przez większą liczbę uczniów.

7. Przyjrzyjcie się opiniom uczniów, wyrażonym w czasie konsultowania pomysłów w szerokim gronie. Postarajcie się wziąć pod uwagę jak najwięcej z nich – pamiętajcie jednak, że żaden plan nie może uwzględniać wszystkich pomysłów. Zadaniem samorządu jest wybranie spośród różnych propozycji tych najbardziej istotnych.
8. Zastanówcie się nad każdym z pomysłów z pierwszej kategorii – ile czasu zajmie jego

przygotowanie, jak wiele osób powinno być w to zaangażowanych, czy potrzebne jest szczególne wsparcie lub zasoby, czy jest to jednorazowe wydarzenie, czy inicjatywa cykliczna (np. raz na miesiąc), czy też plan na cały rok szkolny (np. powołanie rzecznika praw ucznia).

9. Rozpiszcie plan pomysłów na cały rok szkolny. Dzięki temu zobaczycie, czy jest możliwe zaplanowanie dodatkowych wydarzeń z kategorii „powinno” lub „może się wydarzyć”, czy też wydarzenia z kategorii „musi” są na tyle czasowo- i pracochłonne, że na nic innego nie starczy czasu. Pamiętajcie: zawsze trzeba zakładać, że dane działanie zajmie więcej czasu i pracy, niż planujemy na początku!
10. Plan pracy na kolejny rok szkolny jest gotowy – życzymy powodzenia w jego realizacji!

Czym jest cel?

Cel to stan, do jakiego chcemy doprowadzić, realizując dane działanie.

Właściwe wyznaczenie celu pomaga dobrać działania, które odpowiadają na ustalone wcześniej potrzeby; w trakcie realizacji umożliwia sprawdzenie, czy wszystko idzie w dobrą stronę; a po zakończeniu pracy – czy cel został zrealizowany i czy można mówić o sukcesie, czy też nie – i trzeba zastanowić się nad tym, co należałoby zmienić.

Początkujący realizatorzy projektów często **mylą cel z działaniem**.

NIE: postawienie stojaków na rowery przed szkołą

TAK: zwiększenie liczby uczniów dojeżdżających do szkoły na rowerach

NIE: zorganizowanie dyskoteki szkolnej

TAK: zintegrowanie uczniów klas pierwszych ze starszymi uczniami szkoły

Jaki powinien być dobry cel?

Żeby cel właściwie spełniał swoją funkcję, powinien być SMART – z angielskiego „mądry”. Oto cechy, jakie powinien spełniać cel SMART:

- **konkretny** (*Specific*), precyzyjnie określający, co chcemy zmienić lub osiągnąć,
- **mierzalny** (*Measurable*), powinno być możliwe do sprawdzenia, czy został osiągnięty,
- **ambitny** (*Ambitious*), powinien zakładać osiągnięcie czegoś, co wymaga pewnego wysiłku,
- **realny** (*Realistic*), musi być w zasięgu możliwości i umiejętności wykonawców,
- **określony w czasie** (*Timebound*), powinien być wyznaczony termin zakończenia realizacji celu.

Ustalając cele na początku roku szkolnego, warto rozróżnić cele długoterminowe od celów krótkoterminowych lub też operacyjnych.

Cele długoterminowe to te związane z działaniem całego samorządu lub opiekuna, natomiast krótkoterminowe czy operacyjne, to cele związane z realizacją konkretnych działań.

Rola opiekuna w realizacji projektów samorządu uczniowskiego

Po ustaleniu ogólnego planu pracy na cały rok szkolny warto każde z większych działań również traktować projektowo. Co to oznacza w praktyce? Każde z tych działań powinno:

- mieć ustalony cel lub cele,
- być realizowane przez zespół,
- być oparte o wcześniejsze rozpoznanie potrzeb i zasobów,
- być zaplanowane i realizowane według planu, mieć ściśle określony początek i koniec.

Każdy z projektów należy realizować etapami, dbając o zachowanie tej samej kolejności. Niżej przedstawiamy te etapy wraz z krótkim opisem roli, jaką na każdym z nich powinien pełnić opiekun.

Krok 1 – Zdobywanie informacji o potrzebach i zasobach

Rola opiekuna:

- pomaga sprecyzować temat badania, grupę badawczą (osoby badane) i zdecydować się na najbardziej odpowiednią metodę,
- wspiera uczniów w przygotowaniu narzędzi badawczych,
- pomaga uczniom przeprowadzić badanie (przeprowadzenie ankiety w trakcie lekcji, uzyskanie zgody dyrekcji na umieszczenie ściennego forum na szkolnym korytarzu itp.),
- pomaga podsumować badanie i wyciągnąć wnioski z wyników.

Krok 2 – Określenie celów i wybór pomysłów

Rola opiekuna:

- pilnuje, żeby cele działań były właściwie określone – nie pokrywały się z działaniami i spełniały kryteria SMART,
- proponuje formę wyboru pomysłów – dyskusję, forum ścienne czy inne formy, dbając o to, żeby pomysły były konsultowane z całym samorządem uczniowskim, czyli ze wszystkimi uczniami szkoły,
- pomaga uczniom określić realność poszczególnych pomysłów – możliwości czasowe i dostępność zasobów koniecznych do realizacji planów.

Krok 3 – Planowanie działań

Rola opiekuna:

- proponuje uczniom formę pracy nad planowaniem,
- czuwa, aby podczas planowania wypisać wszystkie czynności potrzebne do realizacji projektu,
- upewnia się, że uczniowie wyznaczyli do każdego zadania osobę odpowiedzialną za zadanie oraz określili termin jego wykonania,

- sprawdza realność planów – zarówno pod względem czasu potrzebnego na ich wykonanie, jak i możliwości wykonawców.

Krok 4 – Poszukiwanie sojuszników

Rola opiekuna:

- jest łącznikiem pomiędzy uczniami i dyrekcją, pomaga skontaktować się z potencjalnymi sojusznikami,
- wspiera uczniów w czasie przygotowania do rozmowy z potencjalnym sojusznikiem (pomaga przygotować argumenty, daje wskazówki, jak się zachowywać i na co zwrócić uwagę),
- może, na prośbę uczniów, brać udział w rozmowach czy negocjacjach z potencjalnymi sojusznikami,
- wspiera działania uczniów poprzez lobbowanie na rzecz ich projektu u dyrekcji, wśród rady pedagogicznej, rady rodziców.

Krok 5 – Realizacja działań

Rola opiekuna:

- pozwala uczniom działać samodzielnie – również ponosić porażki!
- pomaga w pozyskaniu niezbędnych pozwoleń na działanie,
- czuwa nad tym, by prace wykonywane były zgodnie z harmonogramem,
- docenia zaangażowanie uczniów i zwraca uwagę na niedociągnięcia (udziela konstruktywnej informacji zwrotnej, ale nie krytykuje i nie wyręcza w działaniu),
- motywuje uczniów,
- pomaga w prowadzeniu dokumentacji, jeśli jest konieczna.

Krok 6 – Ewaluacja

Rola opiekuna:

- tłumaczy sens ewaluacji,
- pomaga wymyślić metody ewaluacji projektu (np. pytania: czego się nauczyłem? jak się nam pracowało? co się zmieniło?),
- wspiera uczniów w wyciąganiu wniosków z ich sukcesów i porażek.

Pomysły na działania – inspiruj uczniów

Zachęcamy do tego, żeby pomysły wychodziły od samych uczniów. Jeśli jednak nie umieją oni czasem wyjść poza stale obecne w szkole schematy działań podejmowanych przez samorzady, warto podsunąć im inspirujące strony internetowe i publikacje. Wiele pomysłów znajduje się:

- na stronie programu „Samorząd uczniowski” samorzaduczniowski.pl – szczególnie w dziale „Materiały dla samorządu” i „Materiały dla nauczycieli”, podrozdział „Pomysły na działania”,
- w przewodniku „Samorząd uczniowski – poradnik dla ucznia”, dostępnym w wersji elektronicznej na stronie samorzaduczniowski.pl w dziale „O programie”,
- na stronie dziasz.pl – portalu redagowanym przez młodych dla młodych, który zawiera specjalny dział poświęcony działaniom do zrealizowania przez samorząd uczniowski.

Poniżej przedstawiamy kilka wybranych pomysłów.

- **Czy znasz swoje prawa i obowiązki?** – samorząd zawiesza na korytarzu kartki z pytaniami o szkolne prawa i obowiązki oraz odpowiedziami na nie, dzięki czemu uczniowie mogą zweryfikować i pogłębić swoją wiedzę.
- **Przerwa dla wolontariatu** – samorząd przygotowuje informacje dotyczące działań wolontariackich w okolicy i przedstawia je zainteresowanym uczniom w trakcie dyżuru na przerwie. Pomóżcie zwierzakom! – uczniowie przynoszą do szkoły makulaturę. Dochód ze skupu samorząd przekazuje najbliższemu schronisku dla zwierząt.

- **Eko-wlepki** – samorząd rozmieszcza w szkole eko-wlepki przypominające o nawykach przyjaznych dla środowiska, takich jak dokręcanie kranów, segregowanie odpadów czy gaszenie światła.
- **Ściana dobrych praktyk** – na zawieszonym w korytarzu dużym arkuszu brystolu uczniowie wymieniają sposoby, które pomagają im w nauce, dzięki czemu przekazują sobie pomysły na efektywniejsze uczenie się.
- **Szkolny bank czasu** – samorząd tworzy listę osób, które chciałyby się nauczyć czegoś nowego (np. gry na gitarze), oferując w zamian pomoc w rozwijaniu innej umiejętności, dzięki czemu uczniowie wykorzystują i przekazują dalej swoje talenty.
- **Festiwal praw człowieka** – samorząd przygotowuje projekcję filmów dokumentalnych dotyczących praw człowieka, która może być punktem wyjścia do szkolnej dyskusji.
- **Pomoc pilnie potrzebna** – samorząd przy wsparciu nauczycieli organizuje w trakcie przerw serię upozorowanych wypadków. Uczniowie, którzy znajdą się w centrum wydarzeń, muszą włączyć się do akcji ratunkowej i przyswoić sobie zasady pierwszej pomocy.
- **Kulturalna mapa miasta** – korzystając z aplikacji Google Maps uczniowie tworzą mapę miejsc, w których odbywają się ciekawe wydarzenia kulturalne oraz które oferują aktywny wypoczynek po lekcjach.
- **Lekcja demokracji** – uczniowie wskazują palący problem dotyczący młodzieży w obszarze edukacji czy aktywności społecznej i organizują w tej sprawie debatę parlamentarną, dzięki czemu uczą się trudnej sztuki publicznej dyskusji.

Michał TRAGARZ jest koordynatorem programów młodzieżowych w Centrum Edukacji Obywatelskiej w Warszawie.